

KORZEC (121) *sb m*

-ec (51), -eć (1).

o oraz e jasne.

sg *N* korzec (27). ◇ *G* korca (9). ◇ *A* korzec (24). ◇ *N a. A* korzec (1). ◇ *I* korcem (19); -em (1), -(e)m (18). ◇ *L* korcu (3). ◇ *pl N* korce (9). ◇ *G* korcy (18). ◇ *A* korce (7). ◇ *I* korcy (1). ◇ *L* korcach (1). ◇ *du N (cum nm)* korca (1) *Leop* 4.Reg 7/18. ◇ *N a. A (cum nm)* korca (1) *SarnStat* 475.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

*Naczynie stanowiące miarę ciał głównie sypkich, o różnej pojemności (zależnie od okolicy, od 54 do ok. 280 litrów); też odpowiednik hebrajskich miar „corus”, „batum”, „ephi” oraz rzymskiej „modius”; modius Murm, Mymer¹, BartBydg, Mącz, Calep, Cn; chorus, coretum BartBydg; coretus, corus, medimnum, medimnus, vas medimnum capiens Cn (121) : Murm 194; Mymer¹ 16v; Chorus, coretum, korzecz BartBydg 27b, 92; KłosAlg F3v [2 r.]; á tem rázem kilká ich przybyezawłfy práwie ręce w nich pogrążywłfy/ onych [jabłek] ná korzec y więcey nábrali. *GliczKsiąż* Iv; *GroicPorz* b4; *Leop Deut* 25/14; Będzie mu proficiat/ dałzi mu go [owsa] korzec *RejZwierz* 107v; Modius, Miára żitna/ Korzec/ Cwiertnia álbo też maldr. *Mącz* 228d, 228d; *OrzQuin* G3v marg; *HistRzym* 11; *RejZwierc* 234v, 235v; dziesiąta część korcá (ieft) bat [*decimum bati de coro*] dziesięć batow (ieft) chomer *BudBib Ez* 45/14, *Prov* 20/10 [2 r.]; *Calep* 667a; GDy fie gumno młóci do Gdańská/ álbo w miálteczkach ná korce przedawa *GostGosp* 46, 32, 150, 152 [2 r.], 156, 167; *WujNT* 139; Korzec/ tenby też słufźnie po wżyfłtkiéy Koronie iednáki bydź miał. *SarnStat* 279; á tak wftáwiamy/ áby w ratuľzach korce były íprawiedliwéy miáry *SarnStat* 282, 230, 280, 281 [2 r.], 281 *żp*, 1309; Mierzyłeś [...] Szczipłá kwarta/ złá wagá: Przedawałeś máłym Korcem *KlonWor* 67.*

korzec czego (41): *ZapWar* 1516 nr 2138, 1534 nr 2545; *BierEz* N2v; *KłosAlg*; *LudWieś* A3; *LibMal* 1545/102, 1548/140; Otho mi dał [człowiek] íześć korcy ięczmieniá *Leop Ruth* 3/17, 4.Reg 7/16, 7/18 [2 r.], *Matth* 13/33; *UstPraw* D2v; *BibRadz* 1.*Esdr* 7/22; Krol vczćiwłzy y obdárorowáwłzy inne Dworzány fwe wedle godności: temu iednemu zá dzielność iego kazał mu dáć máku korzeć. *OrzRozm Rv*; *BielKron* 76v, 77, 147, 388; w ten czás korzec pńzenice po ósmi złotych kupowano *HistRzym* 10v; *RejPos* 191, 193; *BudBib* 1.*Esdr* 7/22; *Strum* K4v; tak iż gdzie ieft iedná grzywná czyńłzu ná rok / ábo miáfto czyńłzu przychodzą zroley dwánaście korcy żytá/ áby to ízacowano ná dziesięć grzywien náłzych. *ModrzBaz* 120v, 141v, 142; *SkarŻyw* 252; Pułkorcá owłá z śieczką/ śiáná wiązań ktemu/ Nie cięży íwé boroczno koniowi żadnému. *WyprPl* C2v; *SarnStat* 303, 374, 376, 377, 695, 901, 903; *KmitaSpit* B2, C6v. Cf *Przysłowia*.

korzec do czego (2): Korzec do siewu/ do żywności wśelákich/ do obroku/ do łodow/ ma bydź v káždego Páná iednáki w káždym folwárku *GostGosp* 156, 56.

W połączeniu z liczebnikiem [w tym: czego (24); *zawsze: liczebnik + korzec*] (30): *ZapWar* 1516 nr 2139, 1534 nr 2545; 16 2/3. Korczy żyta za 4 1/2. zło. *KłosAlg* F3v, F3v; *LibMal* 1545/102; Dwa korcá [*duo modii*] ięczmieniá będą zá ieden Státer *Leop* 4.Reg 7/18, *Ruth* 3/15, 17, *Matth* 13/33; *BibRadz* 1.*Esdr* 7/22; dam robotnikom ktorzy ie [*drzewo*] wyrąbią ná ítrawę pńzenice dwádzyeściá tyfiąc korcy *BielKron* 77, 76v [2 r.], 388; *Mącz* 228d, 390a; *GrzepGeom* Lv; *RejPos* 191, 193; *BudBib*

1. *Esdr* 7/22; *Strum* K4v; *ModrzBaz* 120v; *SkarŻyw* 252; *Sesquimodius* – Połtora korcza. *Calep* 975a; *WyprPl* C2v; *SarnStat* 283, 376, 475, 695; *KmitaSpit* C6v.

W połączeniach szeregowych (4): *ComCrac* 12; *Leop Lev* 19/36; *RejZwierc* 97v; Pod kupiectwem fię zamyka [...] przedawanie tych wżytkich rzeczy/ ktore fię liczbą/ korcem/ wagą/ łokciem/ kwartą y wielkością mierzą. *KlonFlis* A4.

W porównaniu (1): Bo ná owy choboty czo fię w nich pośládek iáko korzec widzi/ co iedno od roboty wynidzie/ vbrałby fię był zá to dobrze pirwey poczćiwý fláchćic y s czeládzia. *RejZwierc* 58.

W charakterystycznych połączeniach: korzec pożyczać, przedawać, umniejszyć; na korzec nabrać; na korce przedawać; korcem dawać, dosypować (2), odbierać, zaprzedać.

Przysłowia: á nákoniec niewiem/ iefliby fię korcem máku (iż ták mam rzec) doliczyć kto vmiał potomłtwá Iudżinego/ á zołobná domu Dawidowego *CzechRozm* 166v.

że ieden drugiemu nie ma fię do otworzyłtey przyiáźni podawáć/ áni fercá fwego otwieráć/ áż z nim korzec foli zie. *Phil* H2.

że w niéy [konstytucyi] iednéy rzeçzy iáko perły w korcu máku przychodzi ízukáć. *SarnStat* *7.

Zwroty: bibl. »kłaść, stawiać, włożony pod korzec« = *chowac w ukryciu tylko dla siebie (tu: zasady nauki Chrystusa)*; *ponere sub modio PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (4 : 3 : 1): Nigd świece zapáliwży iá wćień nieftawiá ani pod korzec/ ale na świecznik *MurzNT Luc* 11/33, *Mar* 4/21; Nie może fię miáłto íkryć ktore ná gorze leży/ áni też zápaláia fwiece/ á potym iá pod korzec kłáda *Leop Matth* 5/15; *BibRadz Mar* 4/21; *OrzQuin* G3v; *WujNT Matth* 5/[15]16, *Mar* 4/21, 11/33.

»korcem mierzyć (a. zmierzyć), korzec namierzyć (a. korce pomierzyć, a. pomierzać)« = *modio mensurare JanStat* [szyk zmienny] (6 : 3): [Boos] námierzył íześć korcy (*mensus est sex modios*) ięçzmieniá *Leop Ruth* 3/15; *RejZwierz* 102; *RejZwierc* 97v, 234v; pierwey niż iá [cebulę] w wieńce wiązáć/ korcem mierzyć. *GostGosp* 68, 32, 68; *SarnStat* 282; *KlonFlis* A4.

»korca umniejszać, podwyższyć« = *stosowac różną miarę dla osiągnięcia większego zysku* [szyk zmienny] (1 : 1): Niewiecie iż nam z grodu korcá vmnieyfyli/ Ledweć go połowicá/ zołtanie pochwili. *RejZwierz* 102; Pátrzay iákie łupiełtwá drogości náłtáły/ [...] Wieżiefzli co do tárgu/ podwyżłzono Korcá *BielRozm* 10.

Wyrażenie: bibl. »świeca pod korcem« (2): Bo nie iefł iáko świecá pod korcem/ ále ná lichtarzu. *WujNT* 21, *Luc* 11 arg.

Zestawienia: »korzec gdański« (1): Korce Gdańłkie máia bydź domá/ dla próby wymierzenia we Gdańłku. *GostGosp* 92.

»korzec krakowski« = *medimnum, medimnus Cn* (3): *GrzepGeom Lv*; *WerGośc* 242; A czwiértnia Paryłka [...] cztérzy korce Krákwłłkie vczyni *SarnStat* 283 [*idem GrzepGeom*].

»korzec lubelski« = *decimodia, mensura Lublinensis Cn* (1): że kto włókę trzyma, dzieięć folanek może ná ożiminę wyśiać, iákoby dwá korcá Lubelłłkie *SarnStat* 475.

W przen (7) :

Zwroty: »korcem dosypować« = *wiele dawać* (2): áno mu oboie vłługuiá/ oboie wdzięçzną ochotę vkázuiá/ thák iż ná rowney rzeçzy przy oney ochocie woli ták káždy zołtáć/ niżli ondzie gdzieby mu y korcem záfępiwłzy nos dołypowano. *RejZwierc* 32 [*idem*] *WerKaz* 305.

»[co] korcem mierzyć« [o *obfitości czegoś*] (2): PAtrząc ná tę ołobę/ w tym mi możelz wierzyć/
Ze tu cnotę/ vprzeymość/ może korcem mierzyć. *RejZwierz* 53v; Lzowie by prawdę chcieli korcem
mierzyć/ Gdy przed thym łgáli nie będą im wierzyć. *RejZwierc* 216v.

»korcem odbierać« = *odbierać słuszną nagrodę za dobrą pracę* (1): TV pátrż iáką łowitą/ lichwę s
tego mamy/ Garfcią kęs rozrzuciwłzy/ korcem odbieramy. A to znak Bożey łálki/ á cnego żywotá/
Ktory żyw łwá robotą/ wiernie bez kłopotá. *RejZwierz* 138v.

a) *W nawiązaniu do zwrotów biblijnych* (2) : Tego dárú Bożégo/ zákazał Pan Kryftus kłásć pod
korzec [...]: korzec ielst požytek/ bo im mierzą *OrzQuin* G3v, G3v.

AŻ